

ШІСТДЕСЯТНИЦТВО ЯК ФЕНОМЕН КУЛЬТУРНОГО ОПОРУ В УКРАЇНІ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Досліджено шістдесятництво як феномен культурного опору в Україні та його зв'язок зі спадщиною «Розстріляного відродження». Проаналізовано суспільно-політичні умови формування шістдесятницького руху, його культурну, етичну та національно-ідентифікаційну роль у період хрущовської «відлиги». Розкрито значення самвидаву як інструменту невідпорядкованої комунікації та спротиву тоталітарному режиму. Визначено внесок шістдесятників у збереження української мови, історичної пам'яті та відновлення перерваної традиції українського модернізму 1920–1930-х років. Показано, що діяльність руху стала важливою складовою формування сучасної української культурної політики та національної ідентичності.

Ключові слова: шістдесятництво, культурний опір, самвидав, «Розстріляне відродження», дисидентський рух, культурна політика.

Abstract

The Sixtiers movement is examined as a phenomenon of cultural resistance in Ukraine and its connection to the legacy of the “Executed Renaissance.” The sociopolitical conditions of the movement’s formation, as well as its cultural, ethical, and identity-shaping role during the Khrushchev “Thaw,” are analyzed. The significance of samizdat as a tool of autonomous communication and resistance to the totalitarian regime is revealed. The contribution of the Sixtiers to the preservation of the Ukrainian language, historical memory, and the revival of the disrupted tradition of Ukrainian modernism of the 1920s–1930s is identified. It is shown that the movement’s activity became an important component in shaping contemporary Ukrainian cultural policy and national identity.

Keywords: Sixtiers, cultural resistance, samizdat, Executed Renaissance, dissident movement, cultural policy.

Вступ

Шістдесятництво стало одним із важливих культурних явищ другої половини ХХ століття в Україні, сформувавшись на тлі хрущовської «відлиги» та часткового послаблення тоталітарного контролю. Це покоління митців та інтелектуалів прагнуло повернути суспільству замовчувану правду про трагедію «Розстріляного відродження», відновити тяглість національної традиції та утвердити право української культури на самобутність і свободу. У період посилення актуальності теми ідентичності, особливо в умовах сучасної російсько-української війни, вивчення шістдесятництва набуває нового значення.

Дослідження їхнього руху дозволяє зрозуміти механізми культурного опору, роль мистецтва в протистоянні імперській політиці та те, як спадщина шістдесятників продовжує впливати на формування сучасної культурної політики України.

Результати дослідження

Шістдесятники — назва нового покоління радянської та української національної інтелігенції, що ввійшла в культуру та політику в СРСР в другій половині 1950-х — у період тимчасового послаблення комуністичного тоталітаризму та хрущовської «відлиги», найповніше себе творчо виявила на початку та в середині 1960-х років (див. рис. 1). Вони виступали на захист національної мови і культури, свободи художньої творчості. Шістдесятники протиставляли себе офіційному догматизмові, сповідували свободу творчого самовираження, культурний плюралізм, пріоритет загальнолюдських цінностей над класовими. Шістдесятники розвинули активну культурницьку діяльність, яка виходила за межі офіціозу: влаштовували неформальні літературні читання та художні виставки, вечори пам'яті репресованих митців, ставили замовчувані театральні п'єси. З появою шістдесятників гостро постала проблема «батьків і дітей» у літературі. Молода генерація закидала «літературним батькам» відповідальність за сталінські злочини, пристосуванство до деспотичного режиму. Українські митці-шістдесятники своїми творами і активною громадською діяльністю намагалися відроджувати національну свідомість, боролися за збереження мови та культури. У своїх творах намагалися говорити про реальні проблеми життя, болючі питання, замовчувані у часи сталінізму і які хвилювали тогочасне суспільство. На початку 1960 р. діяли клуби творчої молоді — київський «Сучасник» і львівський «Пролісок», які стали центрами громадської діяльності шістдесятників. У клубах відбувалися літературні зустрічі, вечори пам'яті, театральні постановки, де молоді митці формували власний світогляд та світобачення своїх слухачів і читачів. З середини 1960-х рр. шістдесятники розпочали формування політичної опозиції комуністичному режиму і незабаром стали активними учасниками дисидентського руху в Україні, зокрема як члени Української гельсінської групи [1].

Рисунок 1 - Шістдесятники: Микола Вінграновський, Іван Дзюба, Іван Драч, Іван Світличний, Ліна Костенко, Євген Сверстюк. Київ, 1963 рік

Трагедія «Розстріляного відродження» стала джерелом гніву, натхнення і, передусім, «відповідальності за тих, розстріляних», як на початку шістдесятих років записав у своєму щоденнику ще геть юний Лесь Танюк. Розкриття спадку «Розстріляного відродження» завело шістдесятників на тонкий лід дослідження української історії, і зокрема дослідження теми терору 1930-х рр. Вечори пам'яті Леся Курбаса та Миколи Куліша стали найгучнішими подіями, які організував на початку 1960-х рр. Клуб творчої молоді в Києві. І саме пошук історичної правди був імпульсом для поїздки у Биківню, де Алла Горська, Василь Симоненко і Лесь Танюк досліджували масові поховання, які були замовчувані навіть у час вкрай умовної і швидкоплинної «відлиги». Саме там Василь Симоненко побачив «цвинтар розстріляних ілюзій». Ліна Костенко згодом влучно написала, що шістдесятники «перейняли від «Розстріляного відродження» високовольтну лінію духу» і намагались передати її

майбутнім поколінням [2]. Шістдесятництво починалось як етичний рух, що прагнув свободи — свободи людини і творчості. Однак дуже скоро ці молоді люди усвідомили міру своєї відповідальності перед історією. І цінність українських шістдесятників саме в тому, що вони справді зуміли протримати і передати далі українську культуру у вкрай непрості часи. Іван Дзюба озвучив ще одну рису шістдесятництва: «шістдесятників об'єднувало усвідомлення трагічного становища української мови» [2]. Радянський Союз, без сумніву, був за своєю суттю саме колоніальною імперією. Тому національну ідентичність, зокрема українців, піддавали постійному тиску — чи то у вигляді русифікації, чи у вигляді переписування історії, чи то у вульгаризації національної культури [2].

Рисунок 2 – Журнал «Український вісник»

Основним засобом боротьби шістдесятників з тоталітарним режимом був самвидав. У 1965-1972 роках до українського самвидаву входили художні твори, документи та публіцистика. Він яскраво відображає історію опору того періоду, залишаючись його невід'ємною складовою. З січня 1970 року почало виходити в самвидаві перше в Україні періодичне видання – «Український вісник» (див. рис. 2), на зразок московської «Хроніки текущих событий». Але на відміну від останньої, в «Українському віснику» містилася не лише інформація про репресії та становище політв'язнів, а й подавалися твори, поширені в самвидаві – дослідження з історії, дані щодо геноциду українців, літературознавчі роботи, вірші, проза. Видання мало високий професійний рівень. «Український вісник» був створений за ініціативою В'ячеслава Чорновола, який і став головним редактором цього часопису. До редколегії також увійшли Михайло Косів і Ярослав Кендзьор. До розповсюдження «Українського вісника» в Україні та за кордоном долучилася велика кількість дисидентів. У середині 1971 року видання «Українського вісника» припинили [3].

Висновки

Шістдесятництво постало як форма духовного та культурного опору, що об'єднала нове покоління українських митців навколо ідей свободи, правди та національної гідності. Рух зумів повернути до

суспільної свідомості спадщину «Розстріляного відродження», відновити історичну пам'ять і наголосити на цінності української мови та культури. Завдяки активній творчій і громадській діяльності шістдесятники стали важливою ланкою між репресованою інтелігенцією 1920–1930-х років та сучасною українською культурою. Їхній внесок у розвиток самвидаву, правозахисного дискурсу та національного руху становить фундамент, на якому формуються нинішні підходи до культурної політики та збереження ідентичності. Отже, шістдесятництво є не лише історичною подією, а й джерелом натхнення для сучасного українського суспільства у боротьбі за свободу та власну культурну суб'єктність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Шістдесятники . URL: <https://zno.if.ua/?p=6598> (дата звернення 24.11.2025)
2. Уроки «бунтівного покоління». URL: <https://theukrainians.org/uroky-buntivnoho-pokolinnia/> (дата звернення 25.11.2025)
3. Мокрик Радомир. Бунт проти імперії: монографія. Київ: А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2023. 416 с.

Волошук Дарина Олександрівна – студентка групи ІПІ-23б, факультет інформаційних технологій та комп'ютерної інженерії, Вінницький національний технічний університет, e-mail: ieefffy@gmail.com

Сідлецька Тетяна Іванівна – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри суспільно-політичних наук, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: sidletska79@gmail.com

Voloshchuk Daryna – student of Faculty of Informational technologies and computer engineering, Vinnytsia National Technical University, e-mail: ieefffy@gmail.com

Sidletska Tetiana – PhD Art criticism, assistant professor of Social and Political Sciences Department Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: sidletska79@gmail.com